

ZAMANA KARŞI YARIŞANLAR: ESNAF MOTOKURYELERİN SOSYAL GÜVENLİK VE ÇALIŞMA HUKUKU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Teknolojik gelişmeler ve dijital platform ekonomisinin yaygınlaşması, çalışma ilişkilerinde yeni istihdam modellerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu modellerden biri olan "esnaf kurye" sistemi, özellikle yemek, gıda ve e-ticaret sektörlerinde yaygın biçimde kullanılmaktadır. Her ne kadar bu model çalışanlara kendi işinin sahibi olma imkânı sunduğu iddiasıyla pazarlansa da uygulamada kuryelerin işveren karşısında ekonomik ve hukuki bağımlılık içerisinde çalıştıkları görülmektedir. Bu çalışmada esnaf motokuryelerin çalışma ilişkileri, sosyal güvenlik hakları, iş sağlığı ve güvenliği bakımından karşılaştıkları sorunlar ile yargı kararları ışığında hukuki statüleri incelenmektedir.

1. GİRİŞ

Dijital platformların yaygınlaşmasıyla birlikte mal ve hizmetlerin dağıtım süreçlerinde önemli dönüşümler yaşanmıştır. Özellikle e-ticaret ve yemek dağıtım sektörlerinde faaliyet gösteren işletmeler, işgücü maliyetlerini azaltmak amacıyla geleneksel işçi istihdamı yerine "esnaf kurye" modelini tercih etmektedir. Bu modelde kuryeler şahıs işletmesi kurarak hizmet sunmakta ve hukuken bağımsız çalışan olarak kabul edilmektedir.

Ancak uygulamada çalışma saatlerinin belirlenmesi, iş organizasyonunun yönetilmesi, performans denetimi ve ücretlendirme gibi unsurlar dikkate alındığında, kuryelerin önemli ölçüde işverene bağımlı olarak faaliyet gösterdikleri görülmektedir. Bu durum, esnaf kurye modelinin hukuki niteliğinin yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

2. ESNAF KURYE MODELİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE UYGULAMA BİÇİMİ

Dağıtım hizmetlerinin dış kaynak kullanımı yoluyla yürütülmesi amacıyla geliştirilen esnaf kurye modeli, özellikle kargo, lojistik, yemek ve market teslimat hizmetlerinde yaygınlaşmıştır. Bu sistemde kurye, kendi adına şahıs şirketi kurmakta ve kendi aracıyla dağıtım faaliyetini gerçekleştirmektedir.

Şirketler bu yöntem sayesinde işçilik maliyetlerinden, kıdem ve ihbar tazminatı yükümlülüklerinden, yıllık izin ve fazla çalışma ücretlerinden kaçınabilmektedir. Buna karşılık kuryeler ise "kendi işinin patronu olma" söylemi altında bağımsız girişimci olarak çalışmaya yönlendirilmektedir.

Ne var ki çalışma ilişkisinin fiili görünümü incelendiğinde, kuryelerin işin organizasyonu içerisinde işverenin talimatlarına bağlı olarak çalıştıkları, teslimat süreçlerinin dijital uygulamalar aracılığıyla denetlendiği ve ekonomik açıdan tek bir platforma bağımlı hale geldikleri görülmektedir.

3. ESNAF KURYELERİN HUKUKİ STATÜSÜ

İş hukukunda bir ilişkinin iş sözleşmesi olarak kabul edilebilmesi için iş görme, ücret ve bağımlılık unsurlarının birlikte bulunması gerekmektedir.

Esnaf kurye modelinde çalışanların;

- Belirlenen saatlerde çalışmaları,
- İşveren veya platform tarafından yönlendirilmeleri,
- Hizmet karşılığında ücret elde etmeleri,
- Faaliyetlerini iş organizasyonu içerisinde sürdürmeleri,

nedenleriyle bağımlılık unsurunu taşıdıkları ileri sürülmektedir.

Nitekim Avrupa Birliği ülkelerinde ve Amerika Birleşik Devletleri'nde benzer çalışma biçimleri "sahte bağımsız çalışma" (bogus self-employment) olarak tanımlanmaktadır. Bu yaklaşım, görünüşte bağımsız çalışan olarak kabul edilen kişilerin gerçekte işçi statüsünde değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır.

4. SOSYAL GÜVENLİK HUKUKU AÇISINDAN DEĞERLENDİRME

Esnaf kuryeler, mevcut uygulamada 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 4/1-b maddesi kapsamında sigortalı sayılmaktadır. Bu kapsam, eski sistemde Bağ-Kur sigortalılığı olarak bilinen statüye karşılık gelmektedir.

4/1-b kapsamında sigortalı olan kuryeler;

- Primlerini kendileri ödemek zorundadır.
- Prim borcu bulunması halinde sağlık hizmetlerinden yararlanma konusunda sorun yaşayabilmektedir.
- İş kazası ve meslek hastalığı sigortası bakımından işçiler kadar kapsamlı korumaya sahip değildir.
- İşsizlik sigortası hükümlerinden yararlanamamaktadır.

Buna karşılık 4/1-a kapsamında sigortalı işçiler, sosyal güvenlik sisteminin sunduğu koruyucu mekanizmalardan daha geniş ölçüde yararlanmaktadır. Bu nedenle esnaf kurye modelinin yaygınlaşması, sosyal güvenlik korumasının zayıflaması sonucunu da beraberinde getirmektedir.

5. İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ AÇISINDAN SORUNLAR

Motokuryelik, trafik kazaları bakımından yüksek risk taşıyan çalışma alanlarından biridir. Özellikle teslimat sürelerine ilişkin performans baskısı, çalışanların trafik kurallarını ihlal etme riskini artırmaktadır.

Bununla birlikte esnaf kuryeler, kendi nam ve hesabına çalışan kişi olarak değerlendirildiklerinden, 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu kapsamında işveren tarafından sağlanması gereken koruyucu tedbirlerden yeterince yararlanamamaktadır.

Bu durum, iş kazaları ve meslek hastalıkları bakımından önemli hukuki boşluklar ortaya çıkarmaktadır.

6. SENDİKAL HAKLAR VE TOPLU KORUMA SORUNU

6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu uyarınca sendika üyeliği ve toplu iş sözleşmesi haklarından yararlanabilmek için işçi sıfatına sahip olmak gerekmektedir.

Esnaf kurye modelinde çalışanlar hukuken işçi kabul edilmediklerinden;

- Sendikal örgütlenme,
- Toplu pazarlık,
- Toplu iş sözleşmesi,
- Grev hakkı

gibi temel çalışma haklarına erişimde ciddi güçlüklerle karşılaşmaktadır.

Bu durum çalışma yaşamında güç dengesinin işveren lehine bozulmasına neden olmaktadır.

7. YARGI KARARLARI IŞIĞINDA DEĞERLENDİRME

Yargı kararlarında son yıllarda esnaf kurye modeline ilişkin uyuşmazlıklarda fiili çalışma ilişkisinin esas alınmaya başlandığı görülmektedir.

Yargıtay'ın çeşitli kararlarında, kuryenin işverenin emir ve talimatları doğrultusunda çalışması, çalışma saatlerinin belirlenmesi ve iş organizasyonu içerisinde yer alması durumunda işçi statüsünde değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Bu yaklaşım, görünüşte bağımsız çalışan olarak gösterilen kişilerin gerçekte işçi olup olmadığının somut olayın özelliklerine göre değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

8. ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Esnaf kuryelerin karşılaştıkları sorunların giderilebilmesi için;

1. Gerçek çalışma ilişkisine uygun sigortalılık statüsü belirlenmelidir.
2. Muvazaalı istihdam uygulamalarının önüne geçilmelidir.
3. Platform çalışanlarının sendikal hakları güvence altına alınmalıdır.
4. İş sağlığı ve güvenliği hükümleri tüm platform çalışanlarını kapsayacak şekilde genişletilmelidir.
5. Ücret güvencesi ve sosyal koruma mekanizmaları güçlendirilmelidir.
6. Kişisel verilerin korunmasına ilişkin şeffaf denetim mekanizmaları oluşturulmalıdır.

9. SONUÇ

Esnaf kurye modeli, dijital platform ekonomisinin çalışma yaşamına getirdiği en önemli dönüşümlerden biridir. Ancak bu model, çalışanların hukuki statüsü, sosyal güvenlik hakları, iş sağlığı ve güvenliği ile sendikal haklar bakımından önemli sorunlar yaratmaktadır. Fiili çalışma ilişkisinin özellikleri dikkate alındığında, birçok esnaf kuryenin gerçekte bağımlı çalışan niteliği taşıdığı görülmektedir. Bu nedenle mevzuatın ve yargısal uygulamaların çalışma hayatındaki yeni istihdam biçimlerini dikkate alacak şekilde geliştirilmesi, sosyal devlet ilkesinin bir gereği olarak karşımıza çıkmaktadır.

BARIŞ ERDEM DANIŞMANLIK SOSYAL GÜVENLİK HUKUKU EKİBİ

isVerenim.com

